

En livsforlængende kur til Apoteket

Merete Pallesen

Tidens tand har gnavet i træ og sten på det markante bindingsværkshus i to stokværk fra 1571, som i Den Gamle By danner ramme om museets apotek. Efter mere end tyve år skal håndværkerne nu i gang med en restaurering af tag og facader. Presseansvarlig Merete Pallesen har fulgt arbejdet.

Bygningen blev oprindeligt kaldt Povl Pops hus efter den rådmand og senere borgmester i Aalborg, som opførte huset i 1571. Bindingsværket er af egetræ, knægtbygget og præget af renæssancens karakteristiske stokværksfremspring mellem de to etager. Den udskårne dørportal er uden sidestykke. Originalen opbevares på Aalborg Historiske Museum, men i forbindelse med genopførelsen fik Den Gamle By skåret en kopi.

Håndstrøgne tagsten fra genbrugslageret

En dag i marts bliver den smukke, men slidte bygning i Vestergade pakket ind i et stort stillads. Bygningens indmad af apotekerkrugger og skuffer med pulver og medikamenter er

Bygningschef og restaureringsarkitekt Niels Meyer har stået i spidsen for en omfattende restaurering af renæssancebygningen fra 1571, der huser museets apotek. Nu står facaden med nye, friske farver på træ og sten.

sikret og flyttet på magasin, for det er et omfattende arbejde med støv og rystelser, der skal i gang.

Murerne Bjarne Andersen og Carl-Henrik Vammen kravler til vejrs og tager bestik af tagets tilstand. Næsten hver tyvende tagsten er så medtaget, at den skal skiftes. Ikke så underligt, for stenene er flere hundrede år gamle. I alt lægges nu 550 sten som erstatning for de slidte. Stenene stammer fra Den Gamle Bys genbrugslager og er af samme type. Det sikrer, at taget fortsat har et ensartet udtryk.

Vinduer med fuger af hør

På stilladsets øverste dæk står maler Dorte Kristensen. Hun er gået i gang med at skrabe løs maling af vinduernes rammer og beslag. Der er i alt 24 vinduespartier, hvor alt træ er tørt og godt – på nær ét fag.

Beslagene males med jernmønje. Dorte Kristensen fortæller, at man tidligere har brugt blymønje, som er det absolut bedste pro-

Carl-Henrik Vammen og Bjarne Andersen har som murere en central rolle i det store restaureringsarbejde. Mange tagsten og mursten bliver skiftet ud på den 20 meter lange bygning.

Jernmønje dækker de rensede beslag på vinduerne og beskytter jernet mod rust.

dukt til udendørs behandling af jern. Men denne maling er giftig og ulovlig at bruge i dag.

Efter at vinduesrammerne er rensed med stålbørste og skraber, bliver de malet med træbeskyttelse. Derefter dækkes de af et lag grunding. Selve malingen må vente til de farvearkæologiske undersøgelser er afsluttet.

Dorte Kristensen trækker en lang snoet pølse af tråde frem fra

Murer Bjarne Andersen trækker en fordybning midt i fugen med et såkaldt refrainjern. Denne profil snyder øjnene, så stenene fremstår med skarpe kanter.

mellemrummet mellem trærammen og muren. Snoningen er lavet af blå, som er de grove stængler af hørplanten. Sammen med et lag linoliekit fungerer de som tætning mellem tømmer og tavl, der er de murede felter mellem bindingsværket.

Da hør og kit begge er elastiske materialer, tillader de træets bevægelser efter temperatur og fugtighed i luften.

Døde sten og levende træ

Ligesom maleren har også murerne brug for fleksible materialer.

”Sten og træ er ikke skabt til at fungere sammen, træ er levende, og sten er dødt materiale”, siger Carl-Henrik Vammen. Han og Bjarne Andersen er i gang med at udskifte de sten i facaden, der er mørnede eller revnede, og samtidig fornyr de fugerne.

I modsætning til et grundmuret hus, bevæger et bindingsværkshus sig. For at få lidt elasticitet i fugerne, skal massen være lavet af kalkmørtel – ikke cementmørtel. I våd tilstand er kalkmørtel åben og porøs. Når den tørrer, bliver den hård og vejrbestandig, men kan stadig indrette sig efter træets bevægelser.

Mens fugemassen stadig er fugtig, trækker Bjarne Andersen en såkaldt refrainfuge med et specialkonstrueret redskab, et refrainjern. En fordybning midt i fugen giver en illusion af, at stenen er kvalitetssten med lige kanter. Fugen dækker nemlig en smule

Alle sten i gavltrekanternes tavl bliver tilpasset i trærammer, inden de bliver sat ind mellem bindingsværket. Carl-Henrik Vammen sørger for, at nye sten danner de samme smukke mønstre som tidligere.

Når stenene er hugget til og mønstrene genskabt, kan Bjarne Andersen begynde selve mønstermuringen.

af stenens omrids. Hvis fordybningen mellem stenene ikke er dybere end 2,6 cm, er det nok at fuge én gang.

Bjarne Andersen er omhyggelig med at fjerne rester af fugemørtel på træværket, idet maling ikke kan hæfte på mørtel.

Sildeben i gavltrekanterne

I bygningens nederste stokværk bliver blot enkelte sten hist og pist hugget ud og erstattet af genbrugssten i god stand. Men i gavltrekanterne har fugt og frost slidt på stenene, og murerne er nødt til at udskifte samtlige sten i tavlene. Den Gamle Bys lager med genbrugsmaterialer har ikke så mange sten, at de rækker til dette. Så murerne har indkøbt 800 nye, håndstrøgne munkesten af nøjagtig samme type som de sten, der skal erstattes.

I alle tavlene er stenene placeret i mønstre. Det såkaldte mønstermurværk var et dekorativt element, som var inspireret af renessancens stenhuse i Italien vel at mærke, hvis bygherren var velhavende nok.

De udmurede tavler er både ude af vinkel og har indbyrdes forskellige dimensioner. Det er derfor ikke helt enkelt at genskabe de stramme mønstre.

Murerne er nødt til at lave en prøve, inden de kan sætte stene-

Bindingsværket er i forbavsende god stand. Kun få steder er der behov for at udskifte rådne partier med sundt træ som denne isatte trekant. 'Operationen' kaldes en udlusning.

ne ind. Carl-Henrik Vammen har konstrueret trærammer, der i dimensioner svarer nøjagtig til tavlene. Nu hugger han hver enkelt sten til, så de tilsammen bliver til fletværk, sildeben eller andre zigzagmønstre. Det kræver mange hug, før stenen passer ind.

Inden de gamle sten blev hugget ud fra gavltrekanterne, er mønstermurværket blevet fotograferet. Murerne ved derfor nøjagtigt, hvordan det færdige resultat skal se ud. Det vil sige som murværket så ud, da det første gang blev genopført i Den Gamle By i 1942. Forarbejdet med modellen i trærammerne sikrer, at linjerne i mønsteret og fugerne giver et optisk korrekt billede både i det enkelte felt og i de tilstødende felter.

"Det skal ikke ligne et glansbillede, men øjet skal være tilfreds", siger Carl-Henrik Wammen.

Bindingsværket imponerer med langtidsholdbarhed

Bygningschef og restaureringsarkitekt Niels Meyer fortæller, at tømrerne kun har fundet få rådne partier i bindingsværket og øvrigt træ i bygningen. De dårlige steder bliver behandlet næsten som et hul i en tand. Det 'syge' bliver fjernet og noget sundt fyldt i.

Inden for tømrerhåndværket hedder det en udlusning og er et rutinearbejde for Den Gamle Bys tømrere, der løbende skal vedligeholde museets mere end 80 historiske bygninger.

Mens hovedparten af det originale bindingsværk stadig er bevaret, er alle den oprindelige bygnings sten fra 1571 for længst gået tabt.

Et spørgsmål om renæssancens farver

I forbindelse med så stor en restaurering, er det naturligt at lave grundige undersøgelser om bygningens farvesætning.

Grønt bindingsværk og røde sten med hvidmalede fuger er en kombination, der har præget bygningen, siden den blev genopført i Den Gamle By i 1942. Spor i bindingsværket viser dog helt andre farver, og det må naturligvis undersøges nærmere.

På det historiske museum i Aalborg opbevares bygningens originale dørportal og dele af et originalt vindue, og fra dette kan

Rester af maling fra slutningen af 1500-tallet lægges i små glasskåle med låg. Farvekonservatorens undersøgelser resulterer i et nyt og overraskende farvevalg til bygningens træværk.

farvekonserveren ud fra prøver komme nærmere, hvilke farver datidens bygherre valgte.

Farvekonserver Nynne Raunsgaard Sethia har fem glas med bittesmå flager af maling med hjem fra Aalborg. Sammen med endnu flere prøver fra bindingsværket i Den Gamle By viser det, at bindingsværket har været grønt, men ikke fra opførelsen, snarere et par hundrede år senere.

Det første farvelag, som træet har suget til sig, er både brunt og sort.

"Det er ret vildt, men de to farver sidder lige ved siden af hinanden. Træet har altså haft begge farver på én gang. Så alt tyder på, at det har været ådret", siger hun. Ådring er en teknik, hvor man imiterer træets struktur, så bemalingen ligner en ædlere træsort.

Restaureringsarkitekten og farvekonserveren er nu så tæt på en original farvesætning på bygningen, som de kan komme. Og malerne kan endelig komme i gang med arbejdet.

Ådringsstilen var i slutningen af 1500-tallet noget mere simpel end senere, hvor man stræbte efter et mere naturalistisk udtryk.

Restaureringsarkitekten er ikke stødt på bevarede eksempler på denne ådringsstil på bindingsværk, men håber, at de vil dukke op i fremtidige undersøgelser.

Forskelligt inventar i kirker, bl.a. et alterbord i Egå Kirke nord for Aarhus, er inspiration for malerne. Der skal være mere brunt

Sorte bølger på brun bund udgør det nye mønster på bindingsværket. Dorte Kristensen har det rette håndlag til denne tidlige ådringsstil.

En bred pensel er blevet trimmet, så dekorationen kan males i ensartede, bølgede striber.

end sort, viser farveundersøgelserne. En pensel bliver klippet til, så den i samme strøg efterlader bølgede striber af sort maling på den brune bund.

Når man ser bindingsværket på afstand, lykkes illusionen!

Man skal gå tæt på bindingsværket for at se detaljerne. På afstand virker illusionen om en mørk, ædel træsort.

Et led i en lang bevaringskæde

Restaurering af historiske bygninger er hverdagskost for Den Gamle Bys håndværkere, men bliver aldrig en rutinesag.

Ud over glæden ved at være med til at bevare huse på en troværdig måde, udstråler de også stolthed ved at være ét ud af mange håndværkshold, der har givet bygningen endnu en livslængende kur.

Som sidegevinst er restaureringsarbejdet med til at bevare en række specialiserede håndværksteknikker.

A life-extending treatment for the Apothecary

The museum's timber framed building from 1571 has been ravaged by time. The roof and facades are now so worn that it is time to replace parts of the stone and woodwork.

The restoration work requires great skill; These skills and the knowledge of tools and materials have been developed by the craftsmen through extensive training and practical application at many different sites in the museum. A fringe benefit of the restoration work is that it contributes to the preservation of a number of specialized craft techniques. This article is about the restoration of the building known in Den Gamle By as the Apothecary.

Et led i en lang bevaringskæde

Restaurering af historiske bygninger er hverdagskost for Den Gamle Bys håndværkere, men bliver aldrig en rutinesag.

Ud over glæden ved at være med til at bevare huse på en troværdig måde, udstråler de også stolthed ved at være ét ud af mange håndværkshold, der har givet bygningen endnu en livslængende kur.

Som sidegevinst er restaureringsarbejdet med til at bevare en række specialiserede håndværksteknikker.

A life-extending treatment for the Apothecary

The museum's timber framed building from 1571 has been ravaged by time. The roof and facades are now so worn that it is time to replace parts of the stone and woodwork.

The restoration work requires great skill; These skills and the knowledge of tools and materials have been developed by the craftsmen through extensive training and practical application at many different sites in the museum. A fringe benefit of the restoration work is that it contributes to the preservation of a number of specialized craft techniques. This article is about the restoration of the building known in Den Gamle By as the Apothecary.